

Na závěr se patří vyjádřit k překladům úryvků z pramenů, které Marina Montesano prezentuje. Kromě raně renesanční italskýny se jedná o prameny v antické i středověké latině. Autorčina překladatelská práce je vynikající, doplněná filologickými analýzami klíčových slov a pojmů. Je jen škoda, že takto skvěle filologicky vybavená autorka v některých místech reprodukuje překlady starších autorů, které často nedosahují úrovně jejich vlastních. Asi nejvíce se tento nedostatek projevuje v pasáži z *Policratica* od Jana ze Salisburý (1159), kde autorka u věty „*ministrorum species diversis occupationibus exerceri ...*“ přejímá překlad Caryho J. Nidermana: „*Various rites are performed ...*“ (s. 105). Z tohoto překladu se ztrácí reference o pobočnicích (*ministri*) a naopak se do něj dostává reference o obřadech (*rites*). Celá líčená scéna nočního shromáždění pod velením „paní noci“ tak dostává konotace magického či náboženského rituálu, zatímco v originále jde spíše o hašteřivou hostinu. Bylo by mnohem vhodnější nahradit takto problematický překlad překladem vlastním a akurátnějším.

Navzdory dílčím výtkám je kniha Mariny Montesano soustředěnou studií opírající se o prameny, které často opomíjejí práce zaměřené na rozmach čarodějnických procesů ve světle fungování pozdně středověké papežské inkvizice a církevní i světské správy. Její ústřední argument je bystrý a dobře podložený. Lze ji bez problémů prohlásit za jednu z nejlepších monografií o čarodějnictví v pozdně středověké imaginační za posledních roky.

FRANTIŠEK NOVOTNÝ

Religio: Revue pro religionistiku
28/1, 2020, 104-107.

<https://doi.org/10.5817/Rel2020-1-10>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Pavol Minárik, Ekonomie náboženství a náboženství v postkomunistické Evropě,

Brno: Masarykova univerzita
2018, 158 s.

ISBN 978-80-210-9118-4.

Publikací a studií na téma proměn náboženství ve středoevropských společnostech, a to zejména v kontextu transformace těchto společností směrem k tzv. moderním, bylo v posledních letech vydáno poměrně mnoho. Jen pokud se zaměříme na ty český psané, dopočítali bychom se několika desítek, včetně několika poměrně obsáhlých monografií. Je nicméně pravda, že naprostá většina z nich se soustředí zejména na české prostředí a k širšímu středoevropskému prostoru se obrací jen v souvislosti s vysvětlováním „českých“ specifíků. Velmi podobné je to i u publikací, které na podobné téma vyšly na Slovensku, v Rakousku či Maďarsku. Jednou z mála výjimek jsou studie a knihy autorů spojených se společností ISORECEA (International Study of Religion in Eastern and Central Europe Association), jakými jsou či byli Irena Borowik, Miklós Tomka nebo Paul Zuhler. Je proto potěšující, že se na českém knižním trhu objevila recenzovaná publikace, která se pokouší nahlédnout otázku proměn vztahu mezi náboženstvím a moderní společností v širší středoevropské perspektivě. Neméně osvěžující je i to, že její autor vychází z poněkud jiných perspektiv, než je tomu u většiny českých autorů zaměřujících se na tuto problematiku (zejména Nešpor, Hamplová, Václavík, Lužný). Ti totiž zpravidla kombinují historické či historizující analýzy se sociologickými daty a rozbory.

Pavol Minárik opouští půdu historizující sociologie (i když ne úplně) a pokouší se pro své úvahy použít kombinaci „klasických“ sociologických přístupů a postupů používaných v ekonomických disciplínách. Nejde jistě o nikterak originální kombinaci. S obdobnými pokusy je možné se setkat

i u některých českých autorů (např. Zdeňka Nešpora), ale zpravidla jen v případě specifického výseku současně náboženské situace (např. jako nástroje pro vysvětlení náboženského chování v rámci vysoce individualizovaných forem religiozity a dalších fenoménů spojitých s tzv. privatizovanou spiritualitou). V případě jakéhosi „makro pohledu“ na celou náboženskou scénu jde v našem prostředí o poměrně ojedinělý pokus, který zhusta, alespoň na teoretické rovině, čerpá z prací amerických autorů, jakými jsou například Rodney Stark. Ti zpravidla vychází z tzv. teorie racionální volby, která také tvoří jeden ze základních teoretických rámců Minárikovy knihy.

Reflexi této koncepce, stejně jako dalších teorií, z nichž vychází, se věnuje první část recenzované monografie nazvaná „Ekonomie náboženství“. Těchto necelých sedmdesát stran textu by určitě mohlo být použito jako učebnice pro stejně nazvaný kurz. Poměrně srozumitelně na relativně malém prostoru představuje téměř všechny klíčové „ekonomizující“ koncepce náboženství, především náboženských institucí. V českém prostředí jde z tohoto hlediska o jeden z prvních pokusů o uvedení do této vědní subdisciplíny (jakkoli byly intence autora zřejmě jiné). Kromě představení vybraných klíčových koncepcí spojených s ekonomickými teoriemi náboženství se autor v této části věnuje i jejich kritické reflexi, což platí především o výše uvedené teorii racionální volby. Zde vychází hlavně z obecných výhrad vůči této teorii, které formulovali její kritici zejména na konci 90. let minulého století a v prvních deseti letech století našeho. S ohledem na celkový charakter recenzované publikace, jež se v další části věnuje tzv. postkomunistické Evropě, je ale překvapivé, že se zde neobjevuje podle mne jedna z významných výhrad, totiž že jde o teorii, která docela dobře odpovídá specifické situaci ve Spojených státech, ale v jiných částech světa je již aplikovatelná hůře. Ve vztahu k našemu prostoru zformuloval tento typ výhrad ve své studii „Teorie racionální volby a sekularita“ Dušan Lužný (Working Papers Series No. 02-13, Západočeská univerzita v Plzni 2013).

V souvislosti s první, teoretickou, částí Minárikovy knihy je dále možné se ptát, jak konkrétně představované koncepce a teorie souvisí s tím, jak je v další části představována náboženská situace v tzv. postkomunistických zemích. Jinými slovy řečeno, ptát se na to, jak je prováděna teoretická a analytická část publikace. A právě zde, domnívám se, je jedna z největších slabín celého textu. Zatímco první část má charakter spíše obecného (i když poměrně kvalitního) uvedení do problematiky ekonomie náboženství, druhá část je *de facto* jakousi obecněji pojatou případovou studií, v níž se autor věnuje „ekonomickým“ aspektům, případně dopadům fenoménů, jakými jsou sekularizace, vztahy státu a církve či náboženské oživení regionu po roce 1989. Ne vždy je přítom jasné, s jakou z dříve uvedených teoretických koncepcí při vysvětlování těchto skutečností pracuje a proč. Například s pojmem racionální volby (a to platí i o mnoha dalších), kterým se autor věnuje v teoretické části) se v části analytické už nepotkáme vůbec, a to ani nepřímou. Obě části knihy by mohly být docela dobře naprosto samostatnými texty a nikdo by si toho pravděpodobně nevšiml.

Druhá, analytická, část knihy je, jak bylo již několikrát řečeno, zaměřena na „ekonomizující“ výklad současné náboženské situace v tzv. postkomunistické Evropě. Autor ho začíná poměrně konvenčně prostřednictvím historizujícího exkurzu do období druhé poloviny 20. století, které definuje jako období „přísné regulace“. Pro mě jako religionistu a sociologa náboženství byly některé autorovy postřehy zajímavé a mohu říci, že i osvěžující. Mohu dokonce říci, že mne občas donutily podávat se na některé problémy (třeba princip státní regulace církví a náboženství) z trochu jiné perspektivy, a to i přesto, že závěry, k nimž Minárik dochází, nebyly vždy originální či nějak zásadně odlišné od těch, k nimž došla celá řada dalších autorů. Osvěžující byly proto, že mi ukázaly i další možnosti tázání a uchopení problematiky transformace náboženství v našem prostoru. Zarazilo mě ale, že autor ignoruje recentní zdroje věnované tomuto tématu. Je zarážející, že ačkoli je kniha zaměřena na postsovětský prostor, Minárik zcela opomíjí – odhlédneme-li od

některých českých a slovenských badatelů – klíčové autory, kteří se dané problematice věnují mnoho let a jsou považováni za experty na obou stranách bývalé „železné opony“. Jde především o M. Tomku, I. Borowik či P. Zuhlenera, ale třeba také D. Pollacka nebo T. Doktora. Naopak často pracuje s poměrně neaktuálními texty „západních“ autorů, jakými jsou A. M. Greely či R. Ingelhart. Nejde přitom o to, že by autoři pocházející z této části Evropy měli nějaký patent na rozum, ale o to, že autoři jako Greely či Ingelhart sledují spíše makro trendy, což mnohdy vede k problematickým syžetům. Nehledě na to, že publikace těchto autorů (alespoň ty, které jsou uvedeny v závěrečném seznamu literatury) reflektují jen specifickou situaci devadesátých let.

Podobné je to ale i s výzkumy a datovými soubory, které autor používá. Celkem pochopitelně se opírá zejména o velká mezinárodní šetření, jako jsou ISSP či EVS/WVS. V jejich rámci přitom sleduje celou řadu zajímavých ukazatelů. Naprosto ale opomíjí „regionální“ výzkumy, které podle mne mají zásadní relevanci pro vysvětlení specifik a trendů v naší části Evropy. Jde především o dva výzkumy AUFBRUCH (1997/2007), které byly explicitně zaměřeny na prostor bývalého sovětského bloku.

I přes tyto výtky však mohu knihu Pavla Minárika doporučit všem, kteří se zajímají o současnou náboženskou situaci nejen u nás, ale i v dalších zemích bývalého sovětského bloku, především pak těm, kteří jsou již tak trochu unaveni z historických studií a hledají nové perspektivy. Právě v jejich vymezování je Minárikův text velmi inspirativní, a to i přes to, že nebudu souhlasit s některými jeho interpretacemi a budu mít i výhrady k aktuálnosti některých dat či zjištění.

DAVID VÁCLAVÍK

Religio: Revue pro religionistiku

28/1, 2020, 107-109.

<https://doi.org/10.5817/Rel2020-1-11>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Zuzana Malá, Religious Practices in the Japanese Mountains: From Fleeing the Hells towards the Healthy, Sustainable and Spiritual Practices of the Consumer Society,

Brno: Masarykova univerzita
2019, 170 p.

ISBN 978-80-210-9197-9.

Over the last two or three decades, religious sites associated with sacred mountains in Japan and particularly with Shugendō, such as the Ōmine mountains and Dewa Sanzan, have faced growing economic pressures arising from the decline, through the aging of their membership, of the pilgrimage confraternities (*kō*) which had long underpinned their religious activities, social infrastructure and economic base. Even before this, sports and leisure activities such as climbing and hiking had drawn attention away from traditional religious practices, and the secularisation of mountains was compounded by a booming tourist industry that had grown out of the expansion of the road network. At Dewa Sanzan, for example, the numbers of pilgrims from “parishes” particularly in Miyagi and Fukushima prefectures are declining, and consequently the livelihood of the lodgings (*shukubō*) which have traditionally catered for them. In response, Dewa Sanzan Shrine on Mt Haguro has embarked on a series of initiatives based on the traditional cuisine of the *shukubō* in the village of Tōge at its base, while the *shukubō* are reinventing themselves as guesthouses using their *yamabushi* (mountain ascetic) heritage as a draw card. The Shrine also promotes ascetic practices (*shugyō*) to attract younger people, while one of the *shukubō*, Daishōbō, has embarked rather successfully on a programme